

Tado ORŠOLIĆ, *Dalmatinska pješačka pukovnija „Grof Lacy“ Br. 22. u Prvom svjetskom ratu*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za povijesne znanosti u Zadru, Zagreb – Zadar, 2019., 342 str.

Monografija pod nazivom *Dalmatinska pješačka pukovnija ‘Grof Lacy’ br. 22. u Prvom svjetskom ratu* autora Tade Oršolića nastala je s ciljem valorizacije ovog dijela hrvatske povijesti, ali i kako bi današnje i buduće generacije doznale više o sudjelovanju Dalmatinaca u „Velikom ratu“. Autor, inače vrsni poznavatelj, rekli bismo specijalist za vojnu povijest Dalmacije, vojne snage, ratna djelovanja i ustrojstvo vojnih postrojbi za vrijeme druge austrijske uprave u Dalmaciji (o čemu svjedoče njegovi brojni izvorni znanstveni radovi i monografije), kroz ovu je monografiju zasigurno taj važan dio dalmatinske, pa i zadarske prošlosti sačuvao od zaborava. Autor navodi kako je iz austrijske pokrajine Dalmacije ukupno u tom svjetskom sukobu sudjelovalo pet pješačkih pukovnija u koje su novačeni Dalmatinci i koje možemo nazivati dalmatinskim pukovnijama: 22. carsko-kraljevska pješačka pukovnija br. 22. „Grof Lacy“ (*K. k. Infanterieregiment Graf von Lacy Nr. 22*), 23. carsko-kraljevska domobranska pješačka pukovnija Zadar (*K. k. Landwerhrinfateriregiment Zara Nr. 23.*) i 37. carsko-kraljevska domobranska pješačka pukovnija Gruž (*K. k. Landwerhrinfateriregiment Gravoza Nr. 37*), 23. dalmatinska pukovnija pučkog (narodnog) ustanka Zadar (*K. k. Landsturminfaterieregiment Zara Nr. 23.*) i 37. dalmatinska pukovnija pučkog ustanka Gruž (*K. k. Landsturminfaterieregiment Gravoza Nr. 37.*) te dva konjanička eskadrona. Najviše vojnika u odnosu na nabrojane pukovnije iz Dalmacije unovačeno je upravo u 22. pješačku pukovnicu „Grof Lacy“ i ustrojena je novačenjem prvenstveno iz benkovačkog, sinjskog, imotskog, makarskog i metkovskog, ali i svih ostalih dalmatinskih kotara, otočnih i priobalnih, osim časničkog i dočasničkog kadra koji je bio iz drugih pokrajina Monarhije, navodi dalje autor monografije i pojašnjava da iako u službenom nazivu pukovnije nema predznaka „dalmatinska“, u naslovu monografije je ipak stavljen. Domobranske pješačke pukovnije tek su kod preustroja austrougarske vojske od kraja svibnja 1917. preimenovane u streljačke pukovnije (*Schützenregiment*). O njima je sačuvano tek nekoliko desetaka kutija arhivskog gradiva u Austrijskom državnom arhivu (Ratni arhiv), dok drugih izvora i literature vrijednih spomena nema, osim izdanja S. Pavičića iz 1944. *Jugozapadno (talijansko ratište) u Prvom svjetskom ratu*. Iznimno vrijedan izvor za proučavanje 22. pješačke pukovnije koji je autor obradio jest manuskript Gustava von Hubke „Geschichte des K. und k. Infaterieregiments Graf von Lacy Nr. 22“ iz 1938. koji je pohranjen u Ratnom arhivu u Beču, a jedan primjerak nalazi se i u bečkom Vojnom muzeju. Od 2018.

godine u Državnom arhivu u Zadru nalazi se kopija tog manuskripta. Ovaj manuskript poslužio je autoru kao glavni izvor koji je korišten prilikom izradbe monografije. Osim ovog izvora, autor je vješto koristio i sjećanja vojnog kapelana 22. pješačke pukovnije Ante Messner-Sporšića (A. Messner-Sporšić, *1915-1918. Odlomci iz ratnih uspomena*, Zagreb, 1934.).

Monografija strukturom i sadržajem prati kronološki slijed rata i konceptualno je podijeljena na 13 poglavlja. Knjiga započinje „Predgovorom“ (7 – 10) te „Uvodom“ (11 – 30) u sklopu kojega autor opisuje stanje austrougarske vojske neposredno pred početak rata 1914., kao i formacijski ustroj 22. pješačke pukovnije, imenovane po njezinu prvom „vlasniku“ (grofu von Lacyju), zatim mobilizaciju, brojčano stanje, ali se i pregledno opisuju ostale dalmatinske pukovnije koje su sudjelovale u Prvom svjetskom ratu. Zapovjednik pukovnije bio je pukovnik Rudolf Streih koji je pukovniju poveo u rat i koja je po načelu subordinacije bila podređena 16. vojnom zboru (*Korps*), odnosno 6. vojsci (*Armee*). U poglavlju „Priprema za rat“ (31 – 38) predstavljena je, sukladno objavi rata i carskoj naredbi, opća mobilizacija (koja se odvijala bez većih poteškoća), što je bio i službeni početak rata Austro-Ugarske protiv Srbije, zatim transport, prisega i zapovjedno stanje pukovnije od zapovjedništva pukovnije do zapovjednika četiri bojne s 16 satnija i jedne pohodne bojne s četiri satnije. Stožer pukovnije i nadređenih viših formacija bio je u Mostaru. Autor navodi da su oduševljenje i moral kod vojske bili na izrazito visokoj razini i da je pukovnija dosegla puno ratno stanje s 3393 čovjeka. Taj početni zanos razvidan je i na polaganju prisega na odanost caru i kralju Franji Josipu: „(...) imetak i krv za našeg cara, imetak i krv za domovinu“ (35). Potom je sažeto prikazan „Početak rata 1914. – sudjelovanje 22. pukovnije na Balkanskom (srbijanskom) bojištu“ (39 – 80) od prvih sukoba s crnogorskom vojskom u jugoistočnoj Bosni i prijelaza granice, zatim drugog napada i prelaska Drine te sukoba sa srbijanskom vojskom i potiskivanja srbijanskih i crnogorskih snaga iz istočne Bosne, zatim trećeg napada, tj. ofenzive u zapadnoj Srbiji ili drugog forsiranja Drine, do u konačnici poraza (tzv. Kolubarska bitka) i povlačenja austrougarske vojske iz Srbije prema Savi. Autor navodi podatak da je u prvim sukobima ranama podlegao pješak Joko Perković iz 8. satnije 22. pukovnije, vjerojatno kao prvi poginuli Dalmatinac u Prvom svjetskom ratu. Također se ističe podatak da se 22. pukovnija „odlikovala žilavom hrabrošću i savršenim elanom...“ (53). Nakon višednevnih borbi (*Sokolska planina, Rožanj, Milenkov kamen*) autor navodi kako su „vojnici prolazili kroz vrlo teške borbe često izravno, prsa u prsa, i doživjeli mnoge gubitke, ranjavanja i zarobljavanja...“ (54). Statistički podatci od početka rata do kraja 1914. govore da je poginulih, ranjenih, nestalih, zarobljenih i oboljelih iz 22. pješačke pukovnije

bilo 3406. Za zasluge na bojnopolju dodijeljena su mnoga odličja pojedincima pukovnije. Poglavlje „Stanje mirovanja preustroja i popune Balkanske vojske u Srijemu i Bosni (prosinac 1914. do svibnja 1915.)“ (81 – 84) bavi se razdobljem obnavljanja postrojbe u ljudstvu, oružju, streljivu, tehnici i izdašnjoj opskrbi u odjeći, obući i voznom parku. Postrojba zaslužuje i pohvalu zapovjednika 16. zbora generala topništva Wurma, jer se junački iskazala u borbama u Srbiji i može se ubrojiti u njegove najbolje postrojbe. Novim zapovjednikom pukovnije imenovan je 3. siječnja pukovnik Josef Zechbauer umjesto pukovnika Streiha koji je preuzeo zapovijedanje jednom brigadom. Nakon ulaska Italije u rat na strani Antante u svibnju 1915. istovremeno je 22. pukovnija premještena na Jugozapadno talijansko bojište (Sočansko i Južno-tirolsko bojište) gdje će ostati do kraja rata, dok je jedino osma bojna sudjelovala na Istočnom (ruskom) bojištu (Galicija).

Središnji dio knjige započinje upravo poglavljem „Jugozapadno (talijansko) bojište i borbe na Soči 1915.“ (85 – 115) u kojem autor na dan objave rata (23. svibnja 1915.) utvrđuje superiornost talijanskih snaga u odnosu na austrougarske snage. Nadalje opisuje uvodne i ključne borbe u lipnju te donosi prikaz sudjelovanja pukovnije u četiri bitke na Sočanskom bojištu u drugoj polovici 1915., koje su prouzročile 42,1 % ukupnih gubitaka pukovnije u rovovskom obrambenom ratu, ali i 883 dodijeljenih pojedinačnih odličja. Naglasak na ratna djelovanja i stradanja pukovnije prikazana su u opsežnom poglavlju „Ratna 1916. godina“ (117 – 161), kroz preustroj na Sočanskom bojištu i odlazak na novo bojište u Južni Tirolo. Borbe na Južnotirolskom bojištu odlikuju se ofenzivnim djelovanjem austrougarske vojske probojem s kote Monte Collo i povlačenjem talijanskih snaga i zaposjedanjem obrambenih položaja austrougarske vojske u prostoru Monte Salubio. Dalmatinci iz 22. pukovnije iskazali su se kao odvažni i hrabri unatoč pogibelji i od snježnih lavina. Borbena djelovanja nastavila su se na sočanskom bojištu kroz *Petu*, *Šestu*, *Sedmu*, *Osmu* i *Devetu* bitku do kraja 1916. godine. Borbeni gubitci tijekom 1916. bili su 21 % ili 3156 ljudi, a dodijeljena su 1368 odličja. „Ratna 1917. godina“ (163 – 209) donijela je nove promjene u zapovjedništvu pukovnije i nastavak rata. Za novog zapovjednika pukovnije postavljen je dopukovnik Gustav Wolff koji će to ostati do kraja rata kao posljednji zapovjednik 22. pukovnije. Autor posebno ističe austrougarska ofenzivna djelovanja tijekom prosinca 1917. u Južnom Tirolo i sudjelovanje pukovnije u zaposjedanju masiva Maletta i Col del Rossa kao najveće uspjehe 22. pukovnije tijekom rata. Također se navode *Deseta bitka* na Soči kao jedna od najtežih s najvećim gubicima na obje strane te *Jedanaesta bitka* u kojoj se istakla 2. bojna 22. pukovnije. *Dvanaesta bitka* na Soči označila je prekretnicu u ratovanju, u kojoj

su sudjelovale 2. i 3. bojna 22. pukovnije jer je došlo do napada bojnim otrovima. Ukupni gubitci 22. pukovnije u 1917. bili su 26,4 % ili 2918 ljudi, a dodijeljena su 4613 priznanja. Autor u poglavlju „Posljednja godina rata 1918.“ (211 – 231) donosi nastavak reorganizacije i preustroj austrougarske vojske i provedbu osnovnog plana kako prijeći rijeku Piave na jugoistočnom dijelu bojišta, što je zapravo bila posljednja ofenziva te vojske i zadnje sudjelovanje u borbama 22. pukovnije na rijeci Piave. Također, na sjeverozapadnom dijelu bojišta nastojalo se prodrijeti preko Sette Comuni. Ofenziva je završila neuspješno uz najveće gubitke koje je austrougarska vojska doživjela na tim bojištima od početka rata. Gubitke je pojačala i malarija koja je donijela početak kraja i posljednje dane 22. pukovnije – rasulo vojske i kraj Monarhije. U poglavlju „O 122. pješačkoj pukovnji tijekom 1918. godine“ (233-244) autor govori o ustroju novih pješačkih pukovnja, na način da su se pojedinačne bojne određenih pukovnja s istojezičnom momčadi združivale u nove vojne formacije. To znači da će novoustrojena 122. pukovnja biti sastavljena od 2. i 3. bojne 22. pukovnije i 5. bojne 97. pukovnije, koje su nakon bojnih djelovanja 2. i 3. studenog raspuštene i prestale djelovati, a dalmatinski su se vojnici uz pozdrave svojim časnicima u koloni uputili svojim kućama. U završnom dijelu monografije su poglavlja „Popunidbena ili dopunska bojna (*Das Ersatzbataillon*)“ (245 – 250), „Statistički podaci gubitaka i odlikovanja u Prvom svjetskom ratu“ (251 – 267) i vrlo zanimljivo poglavlje s podacima o „Časničkom zboru i vojnicima u ratu, opremi i naoružanju“ (269 – 282) u kojem se navodi da je Hubka ukratko Dalmatince opisao kao veličanstvene ljude. Iako materijalno siromašni, bili su bogati vrlinama – iskreni i odvažni ljudi te odlični vojnici. U 13. poglavlju „Posljednji počasni vlasnik pukovnije (*Oberstinhaber*) i posljednji zapovjednici (*Regimentskommandanten*) dalmatinske 22. pješačke pukovnije ‘Grof Lacy’“ (283 – 298) autor navodi da je to bio general topništva Marijan barun Varešanin od Vareša uz prikaz biografija svih zapovjednika pukovnije od 1890. do 1918. godine. U „Zaključku“ (299 – 302) autor sumira prethodno obrađena tematska pitanja. Smatra da se može zaključiti da unatoč opravdanim negodovanjima, vojnici 22. pukovnije nisu nikada odbijali zapovjedi. Ostali su do kraja rata u svojoj postrojbi i 3. studenog 1918. oni preživjeli vratili se svojim domovima, u tišini i časno, znajući da nikada nisu bili poraženi u borbi i na bojištu. Paradoksalno je da su ih ubrzo nakon dolaska svojim domovima u Dalmaciju ponegdje već čekali (kao npr. u Zadru) oni protiv kojih su gotovo četiri godine vojevali na Soči. O hrabrosti pripadnika 22. pukovnije svjedoči i 7365 raznih odličja koja su zadobili na bojnom polju, bez podataka za 1918. godinu. Nije ih dočekala slava nego muk, nisu bili pobjednička nego poražena vojska. Nisu smjeli nikome pokazati svoja odličja, nisu ih mogli ponosno nositi

na svojim grudima, svoj ponos i svoju čast morali su zadržati za sebe i u sebi. Sudbina svih tih vojnika malo je poznata, mnogi su ostali ratni invalidi, mnogi od njih su nakon povratka preminuli od rana i iscrpljeni ratnim naporima, ističe autor, zaključujući kako su ovim dalmatinskim vojnicima ostala samo sjećanja na suborce koji su bili jedan uz drugoga i jedan za drugoga. U Prvom svjetskom ratu poginulo je gotovo 15 000 Dalmatinaca, a ipak do danas nigdje u Dalmaciji ne postoji spomenik ni spomen-ploča koja bi podsjećala na žrtve 22. pukovnije. O gubitcima 22. dalmatinske pješačke pukovnije „Grof Lacy“ (*K. k. Infanterieregiment Graf von Lacy Nr. 22*) ne mogu se dati pouzdani podatci, ali su prema najbližim izračunima koje donosi Hubka iznosili između 7200 do 7800 poginulih i umrlih. Ukupni gubici pukovnije, ali samo prema podacima do kraja 1917., iznosili su 15 833 ranjenih, nestalih, zarobljenih i poginulih vojnika, piše autor. Pripadnici pukovnije zadobili su nadimak „žuta opasnost“ ili „žuti vrug“ (zbog žutih epoleta koje su nosili na ovratniku) koji su stekli u borbama još 1915. godine. Na kraju knjige nalaze se: Sažetci (303 – 313), Prilozi (315 – 319), Popis izvora i literature (321 – 324), Kazalo osobnih imena (325 – 334) i Kazalo toponima (335 – 342).

Namjera autora bila je građi pristupiti kroz kritičku obradu teksta, dopunjenu činjenicama i dodatnim korištenjem različitih arhivskih izvora, periodike i literature, te je tako znatno dopunio monografiju novim spoznajama o 22. pješačkoj pukovnji. Ovom vrijednom monografijom autor je želio oživjeti taj djelić ratne prošlosti i otrgnuti ga od potpunog zaborava. U monografiji su dodatno kvantificirani i izvrsno uklopljeni grafički, slikovni, kartografski i tablični prilozi. Ova monografija na svojevrsan način posvećena svim poginulim i nestalim Dalmatincima, odnosno Hrvatima u Prvom svjetskom ratu.

Mirko Đinđić